

2021

ARCHEOLOGIENOTA Koekeroel  
te Herdersem (Oost-Vlaanderen)

ADEDE Archeologisch Rapport 811

Laurens Van Damme



ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 811

# Archeologienota Koekeroel te Herdersem (Oost-Vlaanderen)

LAURENS VAN DAMME



## Colofon

Uitgever	ADEDE bv
Jaar van uitgave	2021
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	David Janssens
ISSN	2033-6810

---

*Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bv. ADEDE bv is niet aansprakelijk voor eventuele schade voortvloeiend uit diens adviezen.*

---

## Inhoudsopgave

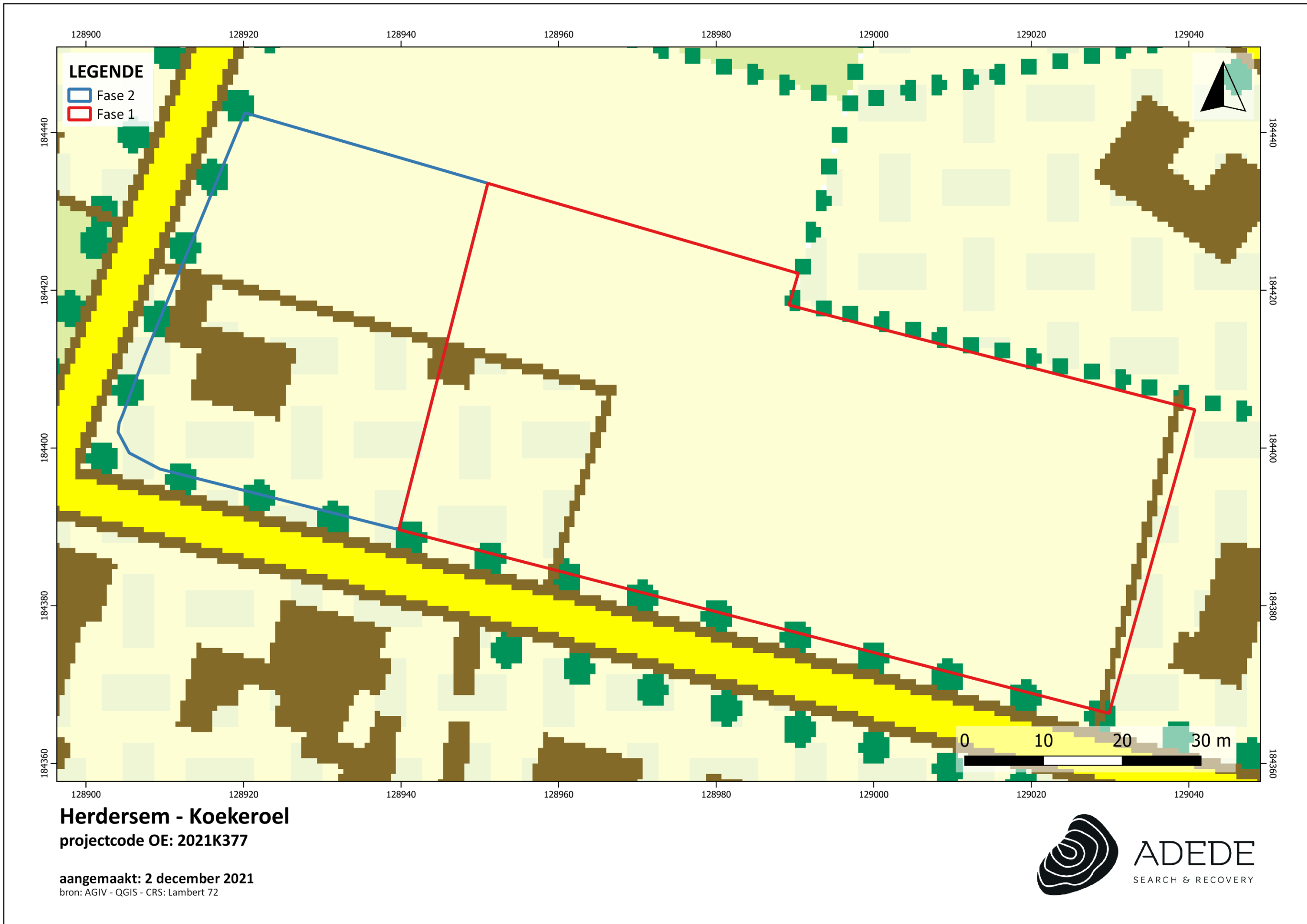
1	Administratieve fiche .....	- 5 -
2	Bureauonderzoek .....	- 9 -
2.1	Archeologische voorkennis .....	- 9 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 9 -
2.3	Doel van het onderzoek .....	- 9 -
2.4	Huidige situatie projectgebied .....	- 10 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 10 -
2.6	Randvoorwaarden .....	- 11 -
2.7	Werkwijze .....	- 11 -
3	Assessmentrapport.....	- 14 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 14 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied .....	- 17 -
3.2.1	Tertiair geologisch .....	- 17 -
3.2.2	Quartair geologisch .....	- 18 -
3.2.3	Bodem .....	- 19 -
3.2.3.1	Bodemtypekaart.....	- 19 -
3.2.3.2	Potentiële bodemerosie .....	- 20 -
3.2.3.3	Erosiegevoeligheid.....	- 21 -
3.2.3.4	Landgebruik .....	- 22 -
3.2.3.5	Gewestplan.....	- 23 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied .....	- 25 -
3.3.1	Algemene historische situering .....	- 25 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal .....	- 26 -
3.3.2.1	Kaart van Frickx (1712).....	- 26 -
3.3.2.2	Kaart van Villaret (1745-1748) .....	- 27 -
3.3.2.3	Kaart van Ferraris (1771 – 1778).....	- 28 -
3.3.2.4	Atlas der Buurtwegen (1840) .....	- 30 -
3.3.2.5	Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854) .....	- 31 -
3.3.2.6	Kaart van Popp (1842 – 1879) .....	- 32 -
3.3.2.7	Wereldoorlogen .....	- 33 -

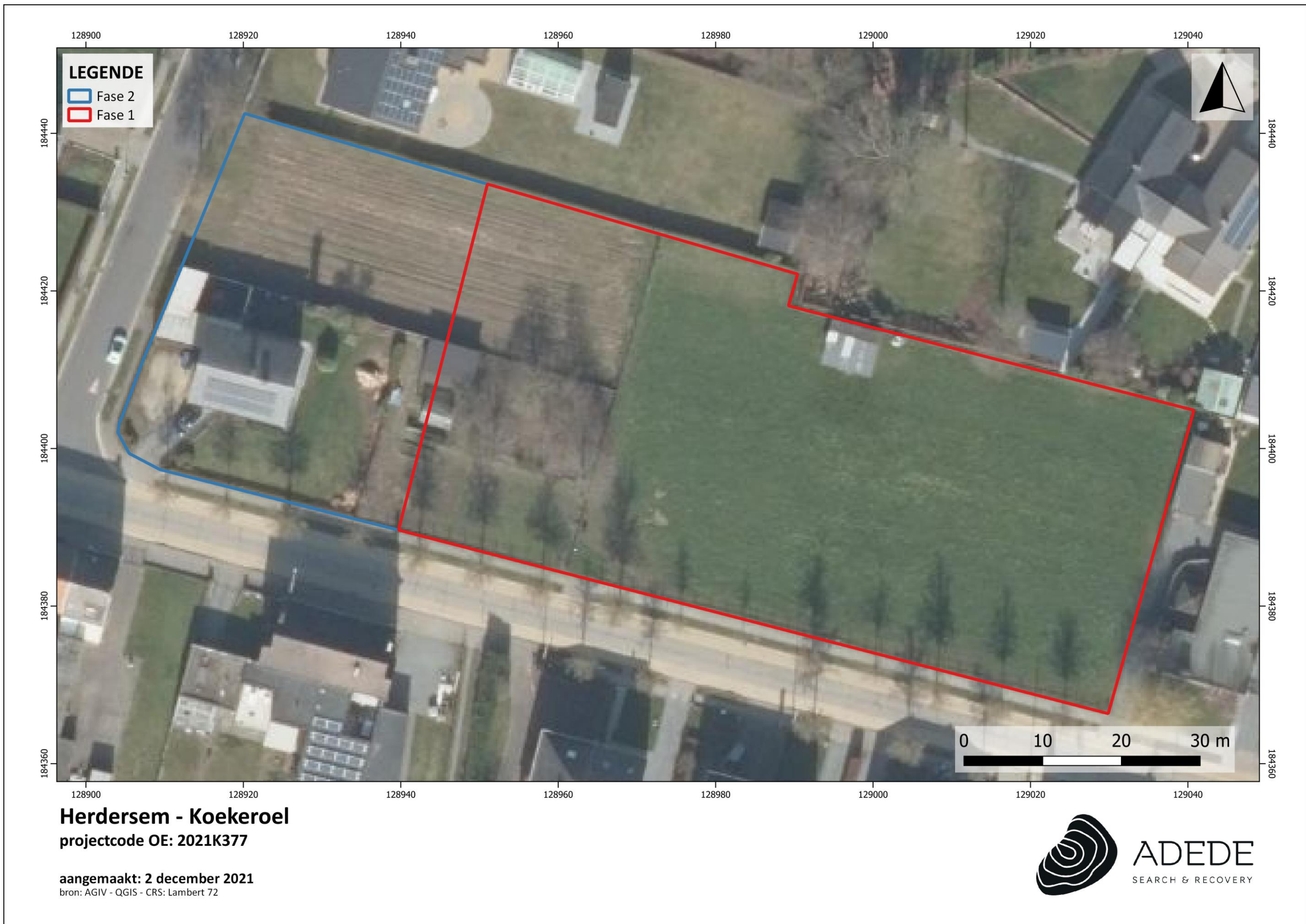
3.3.1	Luchtfoto 1971 .....	- 34 -
3.3.2	Luchtfoto 1979-1990 .....	- 35 -
3.3.3	Luchtfoto 2000-2003 .....	- 35 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied.....	- 37 -
3.4.1	Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving.....	- 37 -
3.4.2	CAI Indicatoren .....	- 38 -
4	Besluit .....	- 41 -
5	Bibliografie.....	- 43 -
6	Lijst van figuren .....	- 44 -

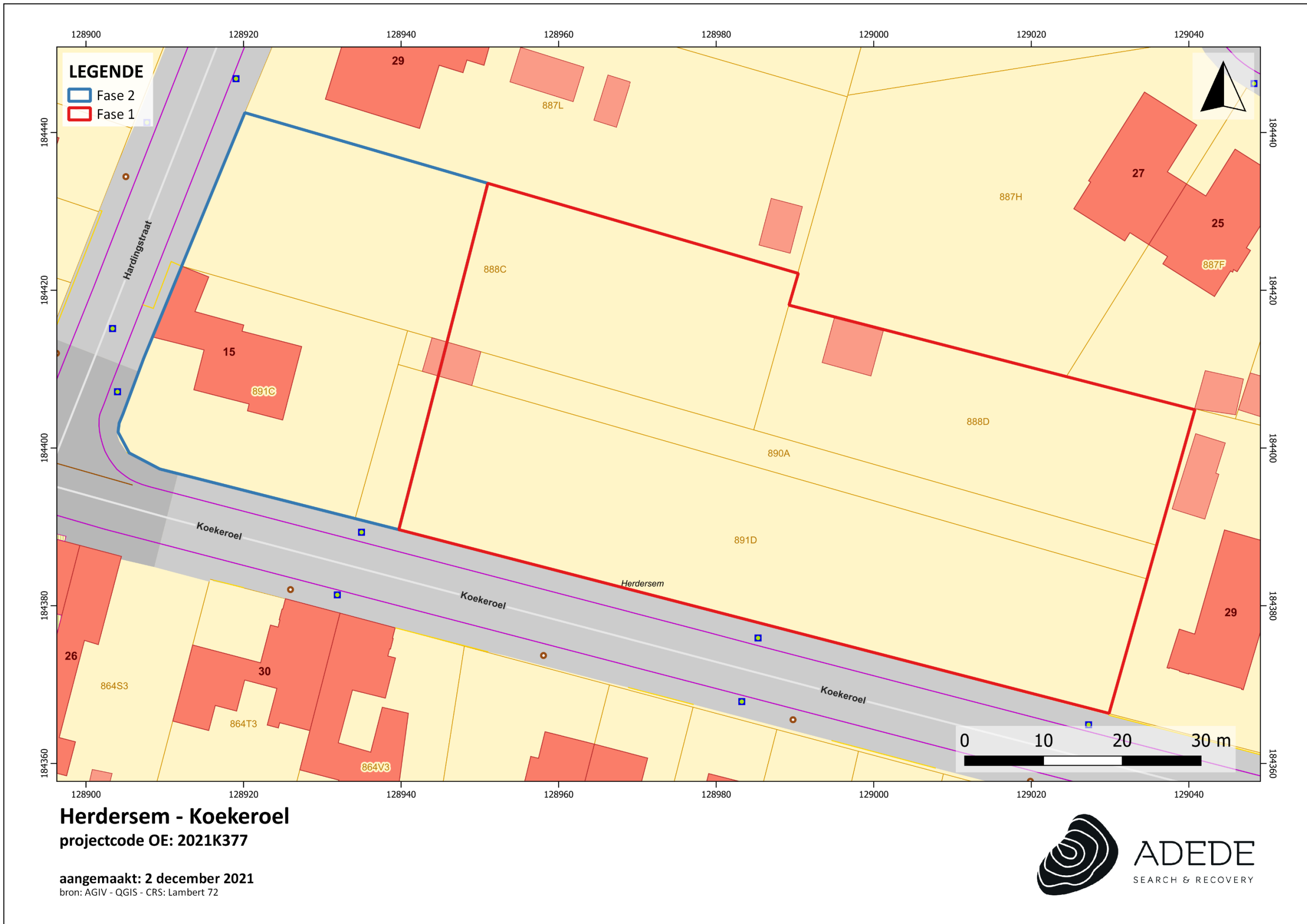
## 1 Administratieve fiche

---

Projectcode	2021K377
Site	Koekeroel
Projectsigle ADEDE	HER-KOE
Ligging	Koekeroel, 9310 Herdersem
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Aard van de vervolgwerven	Verkaveling
Uitvoerder	ADEDE bv
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	Simon Claeys 2017/00184
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bv
Grootte projectgebied	Ca. 5552,38 m <sup>2</sup>
Periode uitvoering	December 2021
Thermen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek
Mogelijke verstoorde zones	Bebouwing; verharding







**Herdersem - Koekeroel**  
projectcode OE: 2021K377

aangemaakt: 2 december 2021  
bron: AGIV - QGIS - CRS: Lambert 72



## 2 Bureauonderzoek

---

### 2.1 Archeologische voorkennis

Binnen de contouren van het onderzoeksgebied werd voorafgaand nog geen archeologisch onderzoek verricht. In de onmiddellijke en ruimere omgeving echter wel, deze vaststellingen worden toegelicht in het assessmentrapport.

### 2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningsaanvraag voor stedenbouwkundige handeling OF verkaveling waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000m<sup>2</sup> of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m<sup>2</sup> of meer bedraagt. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

### 2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?

## 2.4 Huidige situatie projectgebied

Het projectgebied is gelegen ter hoogte van de Koekeroel, 9310 Herdersem. In het westen grenst het aan de Hardingstraat (die doorloopt in het noorden van het plangebied). De Witgerstraat ligt in het noordoosten terwijl de Grote Baan -die het centrum van Herdersem doorkruist- zich situeert in het westen. De omgeving van het plangebied heeft een semi-landelijk karakter: in de omgeving van het terrein komt nog landbouwgrond voor, maar met versnipperde woonwijken. De Koekeroel Witger- en Hardingstraat zijn dergelijke wijken.

**Het plangebied zal verkaveld worden in 8 loten. Er is nog geen definitief plan wat fase twee betreft. Het gaat hier om een voorstel op basis van onderliggend plan, doch is dit niet definitief.**

Het gehele plangebied (fase 1 en 2) is opgemaakt uit vijf percelen: 891C, 888C, 888D, 890A en 891D (zie GRB). Het merendeel van het plangebied is onbebouwd. Langs de straatzijde van de Hardingstraat bevindt zich een residentiële woning, met oprit, garagebox en tuinzone (fase 2). In oostelijke richting bevindt zich een afgebakende zone (deel van percelen 890A en 891D) die dienst doet als moestuin, met een schuur en serre (zowel fase 1 als 2). Deze wordt langs de oostelijke zijde begrensd door een weide (deel van percelen 888D, 890A en 891D) waar een stal gelegen is aan de noordelijke perceelsgrens (fase 1). Deze weide kan men betreden via een toegangspoort langs de straatzijde van de Koekeroel. De zone ten noorden van de woning en moestuinzone bestaat ten slotte uit landbouwgrond (zowel fase 1 als 2) en is, bijgevolg, volledig onbebouwd.

Richting het centrum van Herdersem (het westen), is vastgesteld bouwkundig erfgoed gelegen. Het gaat onder meer om een burgerhuis uit het 3<sup>e</sup> kwart van de 19<sup>e</sup> eeuw (kruispunt Koekeroel en Grote Baan)<sup>1</sup> en laatclassicistisch Herenhuis de Liser -dat in het begin van de 19<sup>e</sup> eeuw werd verbouwd en uitgebreid- (Grote Baan 193).<sup>2</sup>

## 2.5 Beschrijving geplande werken

De geplande werken omvatten een verkaveling. **Het plangebied zal verkaveld worden in 8 loten. Er is nog geen definitief plan wat fase twee betreft. Het gaat hier om een voorstel op basis van onderliggend plan, doch is dit niet definitief.**

Elk lot bestaat uit een hoofdgebouw met achterbouw, een voor-, achter- en zijtuinstrook en een zone voor een carport.

---

<sup>1</sup> <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/87316>

<sup>2</sup> <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/86267>

## 2.6 Randvoorwaarden

Een deel van het projectgebied is bebouwd en/of verhard. Onderzoek ter hoogte van deze zones dient bijgevolg in uitgesteld traject te gebeuren.

## 2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

Overzicht geconsulteerde kaarten:

- Onderzoeksgebied:
  - Inplantingsplan huidige toestand
  - Inplantingsplan geplande toestand
  - Doorsnede bestaande toestand
  - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
  - Topografische kaart
  - Orthofoto
  - Kadasterkaart
  - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
  - Tertiair geologische kaart
  - Quartair geologische kaart
  - Bodemtypekaart
  - Potentiële bodemerosiekaart
  - Erosiegevoeligheidskaart
  - Bodemgebruiksbestand

- Gewestplan
- Historische situering:
  - Kaart van Frickx, 1712
  - Kaart van Villaret, 1745-1748
  - Kaart van Ferraris, 1777
  - Atlas der Buurtwegen, 1840
  - Kaart van Vandermaelen, 1846-1854
  - Kaart van Popp, 1842-1879
  - Luchtfoto's
- Archeologische situering:
  - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
  - Inventaris Onroerend Erfgoed



### 3 Assessmentrapport

---

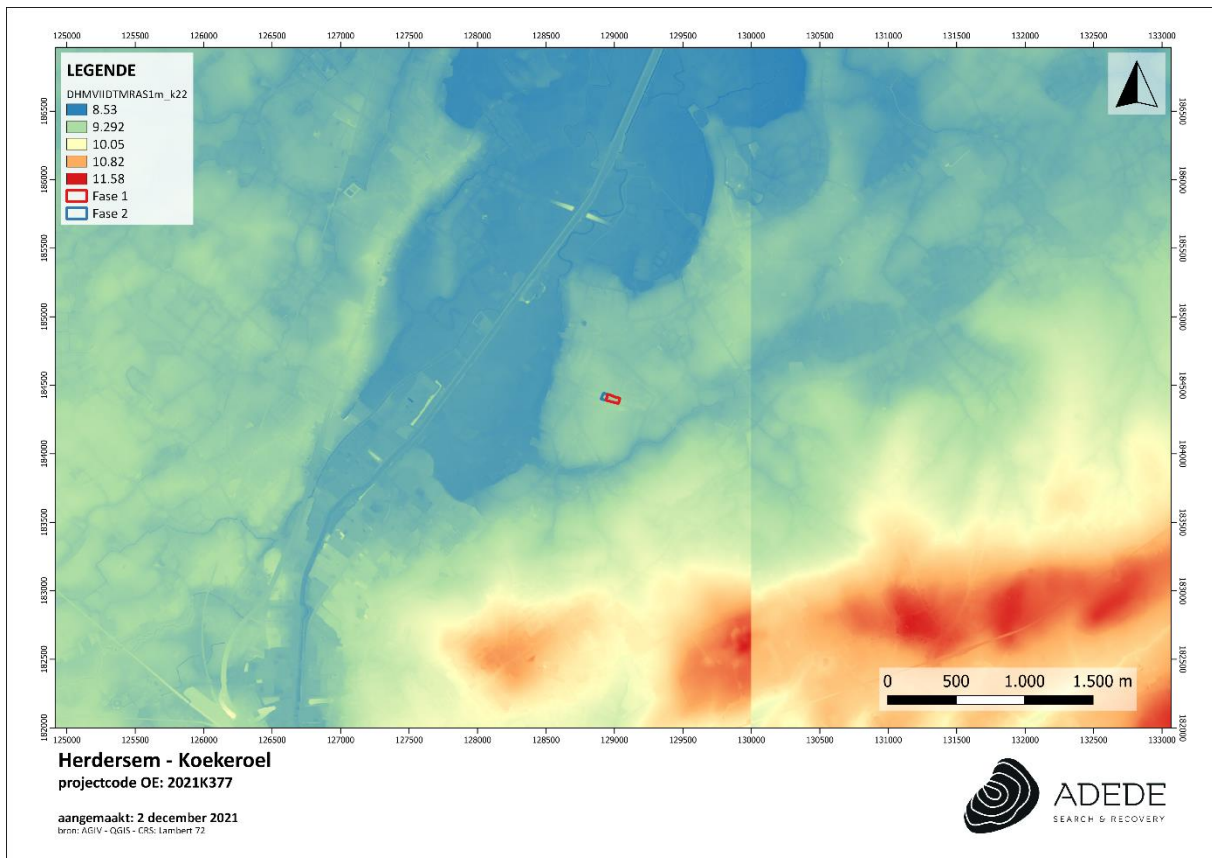
#### 3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

De vallei van de Dender is te zien in het westen van het plangebied. Het projectgebied is gelegen op een heuvelrug, omzoomd door de Oude Dender (die uitmondt in de Dender) in het westen en het zuiden. Door deze nabijheid van een waterloop en het feit dat het plangebied in een hogergelegen zone van het landschap gelegen is, is het mogelijk dat het terrein een aantrekkingskracht heeft gehad op de mens in het prehistorisch verleden. De Dender is deel van het stroomgebied van de Schelde, en mondt in deze rivier uit ter hoogte van Dendermonde. Het rechte, kunstmatige verloop van de Dender is een gevolg van het feit dat de rivier gekanaliseerd werd in de 18<sup>e</sup> eeuw.<sup>3</sup>

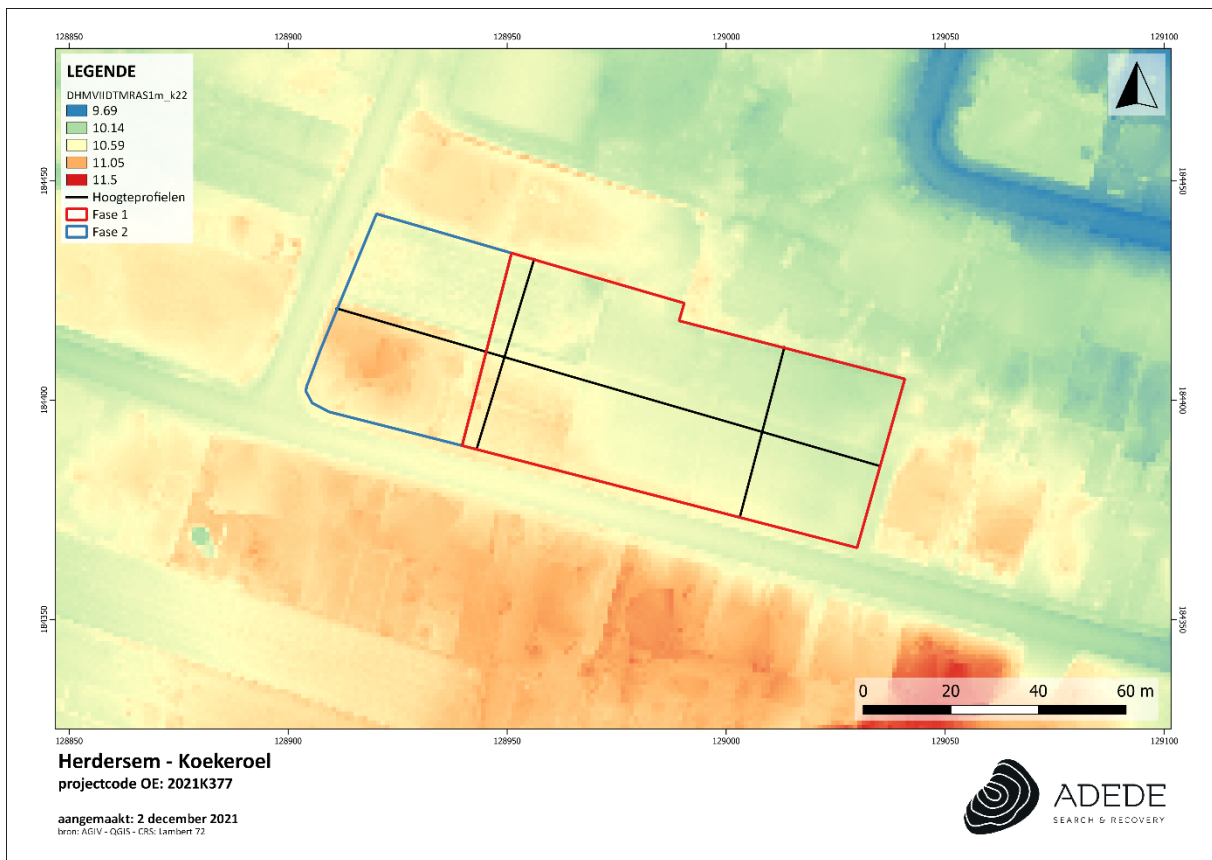
Het projectgebied ligt op een gemiddelde hoogte van ca. 10,5m TAW. Het vertoont intern een aantal hoogteverschillen. Zo ligt het terrein het hoogst in de zuidwestelijke hoek (fase 2), ter hoogte van de huidige woning, en het laagst in het noordoosten (fase 1), ter hoogte van de bestaande weide. Mogelijk werd de bodem opgehoogd voor de constructie van de woning, doch valt dit op basis van een bureaustudie niet met absolute zekerheid te staven. Het dient echter opgemerkt te worden dat deze verschillen in hoogte relatief beperkt blijven, tot max ca. 70cm.

---

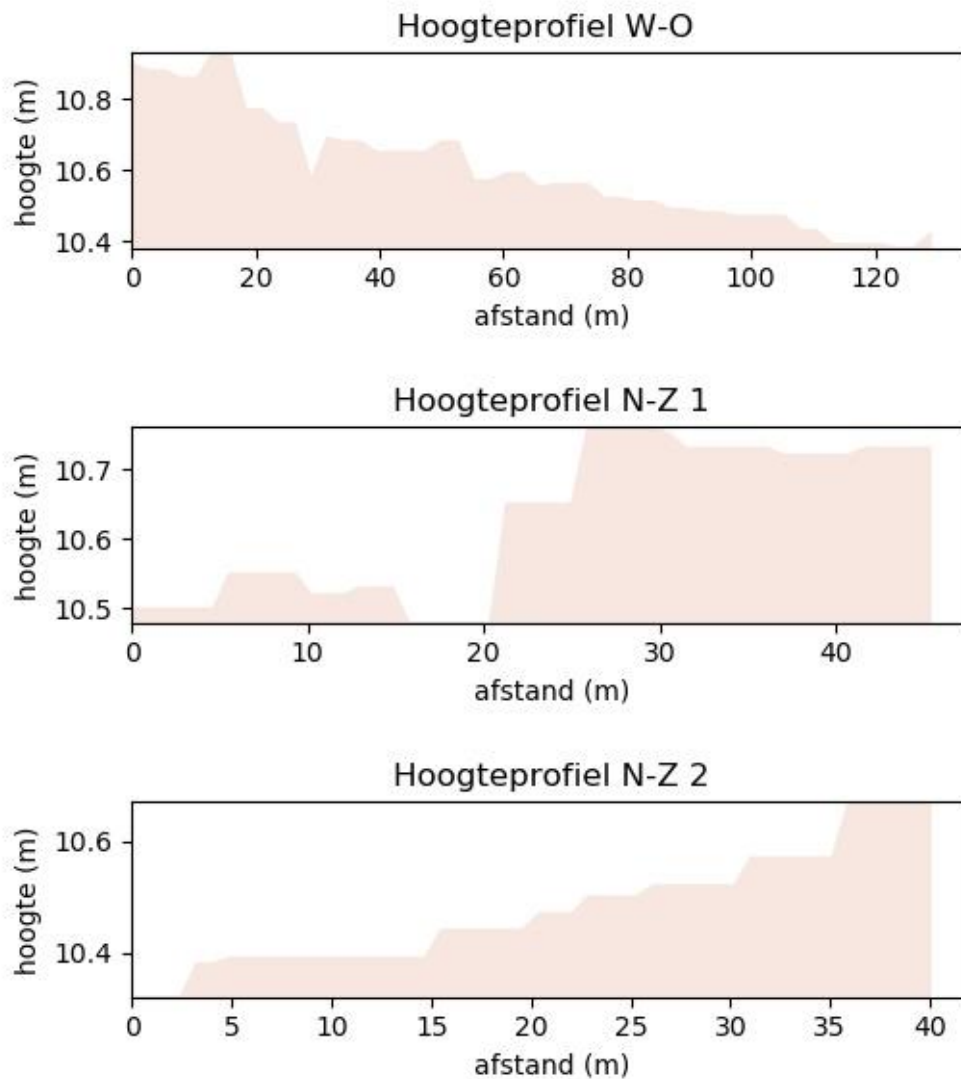
<sup>3</sup> Christine Swaelens, Kirsten Van Campenhout, Lien Van der Dooren & Piotr Pawelczak, *Archeologienota Alfons De Cockstraat te Herdersem (Gent, 2020)*.



Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.



Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DTHM VII, digitaal terreinmodel 1m (detail).



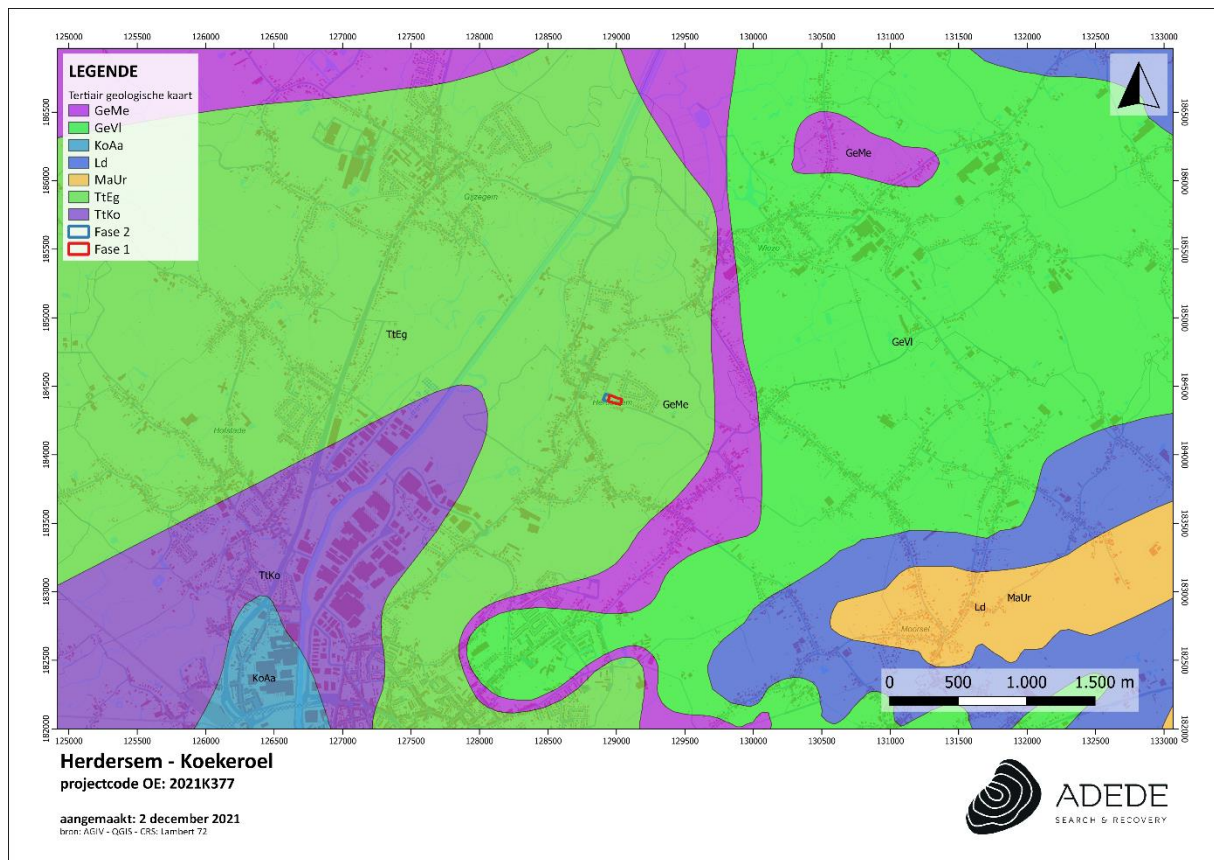
Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.

## 3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

### 3.2.1 Tertiair geologisch

De Tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder de Quartaire afzettingen weer. Tertiair geologisch gezien bevindt het projectgebied (fase 1 en 2) zich binnen de **Formatie van Tielt**, en meer bepaald binnen het **Lid van Egem (TtEg)**; lichtgroen op onderstaande kaart). De Formatie van Tielt heeft een maximale dikte van 50 meter en bestaat uit marien zeer fijn zand en silt, afgezet in de zee die België bedekte tijdens het Midden- tot Laat-Ypresiaan (Vroeg-Eoceen, rond 50 miljoen jaar geleden).

Het Lid van Egem betreft grijsgroen zeer fijn zand met kleilagen en zandsteenbanken die glauconiet- en glimmerhoudend zijn.

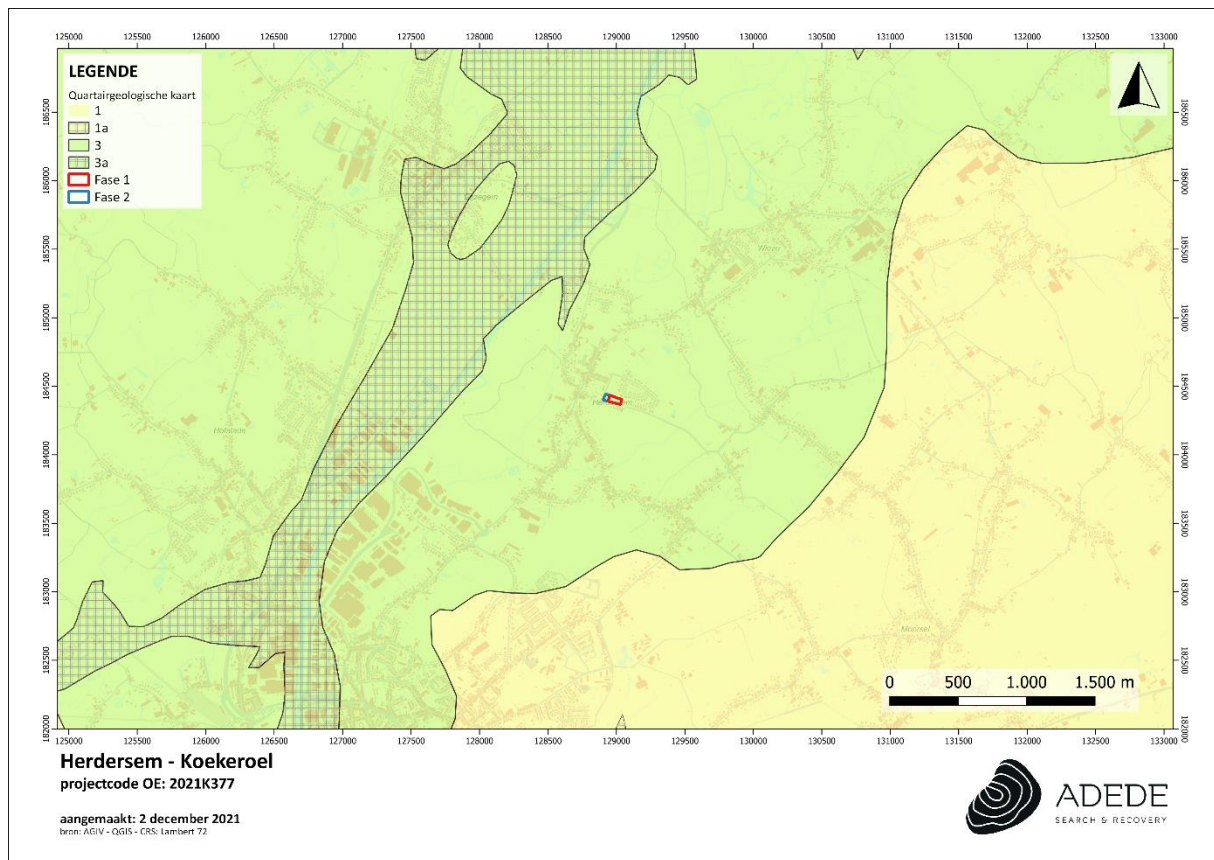


Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

### 3.2.2 Quartair geologisch

Quartair geologisch gezien bevindt het projectgebied (fase 1 en 2) zich binnen **type 3**. Bij dit profieltype zijn er geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen aanwezig bovenop de Pleistocene sequentie. Dit profieltype is opgebouwd uit volgende lagen:

- **Elpw:** Dit zijn eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holoceen. In het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen bestaan deze afzettingen voornamelijk uit silt (loess) en in de meer noordelijke en centrale delen van Vlaanderen, waar het onderzoeksgebied zich bevindt, zijn deze opgebouwd uit zand tot zandleem. Met mogelijks **HQ:** hellingsafzettingen van het Quartair.
- **Flpw:** Dit zijn fluviaatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).



Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.

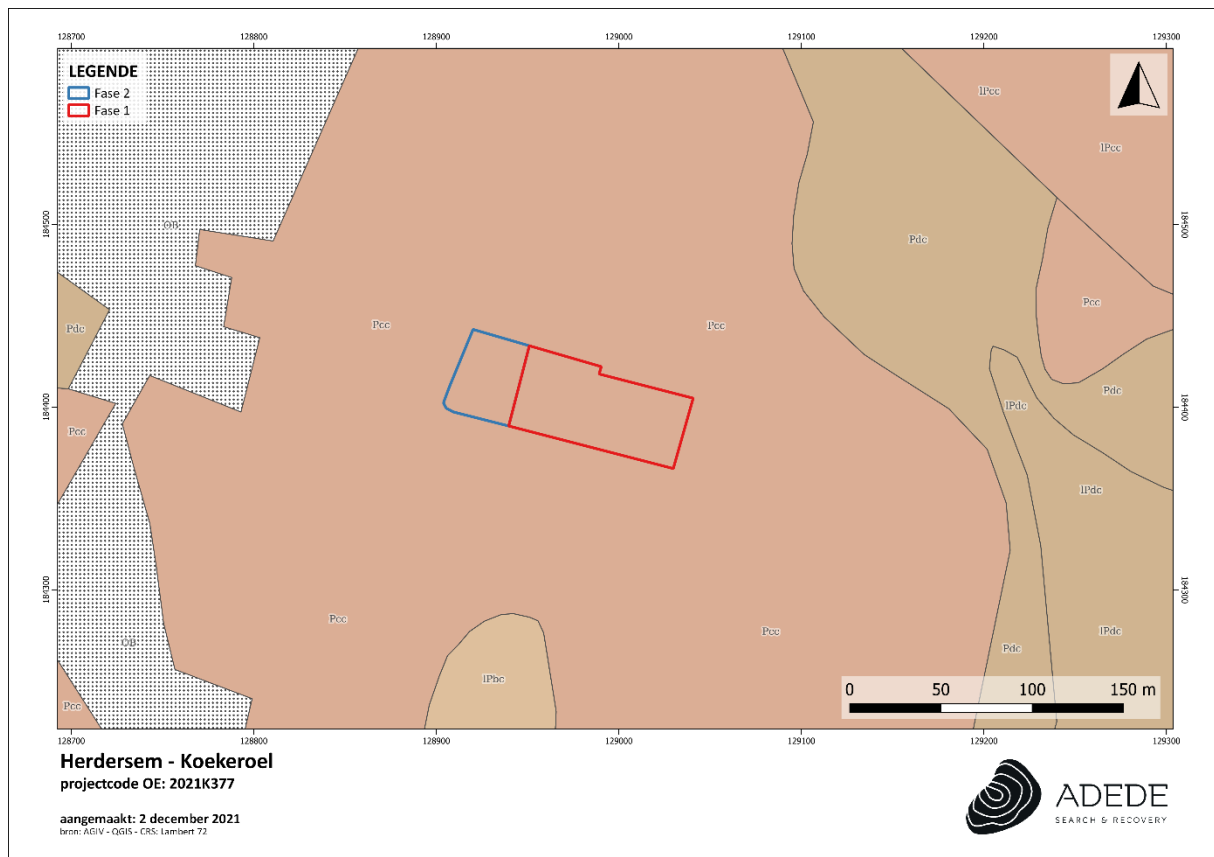
### 3.2.3 Bodem

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemtypekaart, potentiële bodemerosiekaart, erosiegevoeligheidskaart en het bodemgebruiksbestand besproken.

#### 3.2.3.1 Bodemtypekaart

Het projectgebied (fase 1 en 2) is gelegen binnen bodemtype **Pcc**. De bouwvoor is grijsbruin, 25-30 cm dik en goed humeus. Bij de gedegradeerde eenheden met verbrokkelde textuur B, werd bij de in cultuurname een deel van de uitlogingshorizont met de bouwvoor vermengd tot een homogeen goed humeuze Ap, waaronder een bruingele overgangshorizont, 20-30cm dik, voorkomt. De verbrokkelde textuur B situeert zich tussen 50 en 80 cm. Bij het complex Pcc vindt men naast profielen met verbrokkelde textuur B en ijzerconcreties (Prepodzolen . . c(h) ) ook individuele waarnemingen van gronden met humus en/of ijzer B horizont ( . . f ), soms Postpodzolen ( . . h ). Veel

Pcc gronden zijn beïnvloed door de Tertiaire onderliggende formaties welke op wisselende diepte een gevarieerd substraat vormen. Zoals alle matig droge licht zandleemgronden zijn deze bodems gemakkelijk te bewerken en weinig beperkt. De waterhuishouding is gunstig maar de bodems met klei of klei-zand substraat kunnen een lichte wateroverlast vertonen in de winter. De gronden zijn geschikt voor alle akkerlandteelten en voor weiland. Ze zijn zeer geschikt voor extensieve tuinbouw en fruitteelt.



Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

### 3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

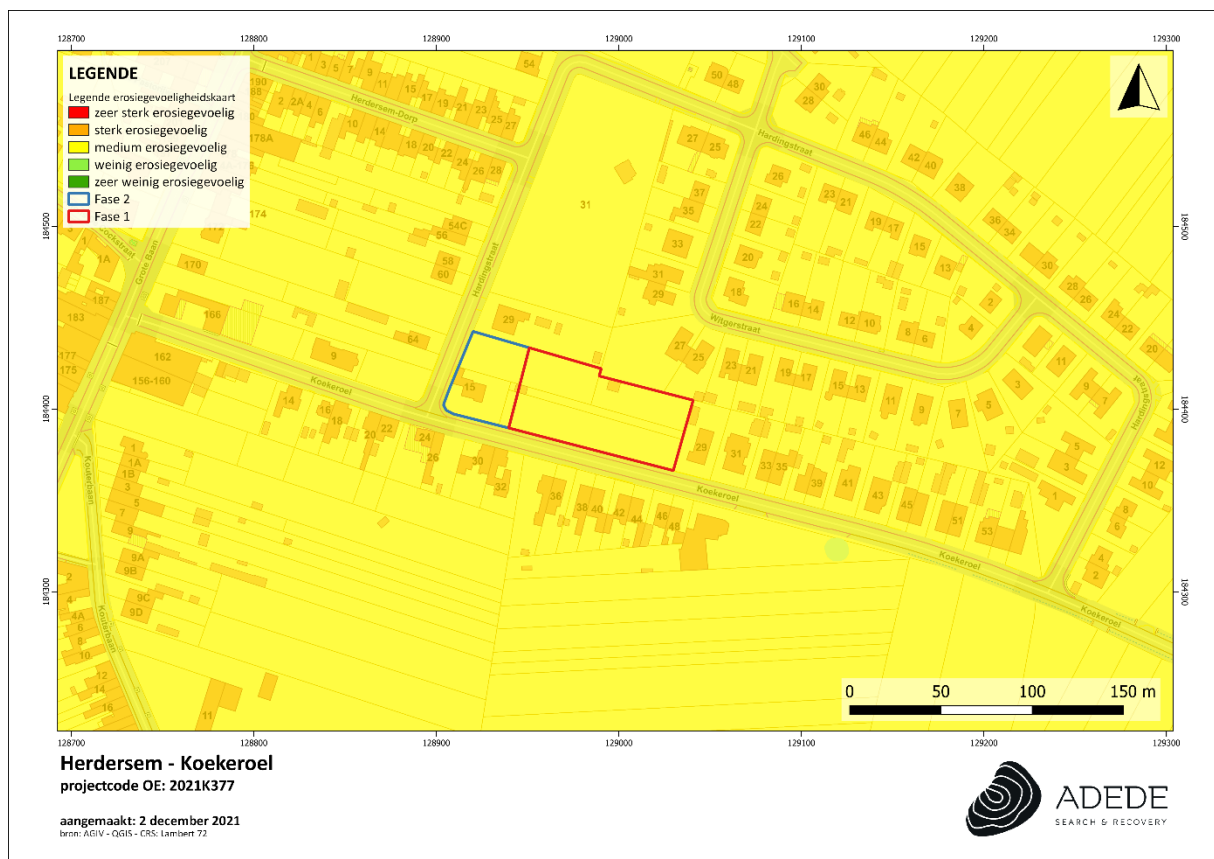
Het merendeel van fase 1 kent een **verwaarloosbaar risico** op bodemerosie (daar het ingekleurd staat als donkergroen). Hetzelfde geldt voor het noorden van fase 2. Voor de overige delen van fase 1 en 2 is geen info gekend. Percelen in de omgeving van het terrein kennen een **verwaarloosbaar tot zeer laag risico** op bodemerosie.



Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

### 3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

Het projectgebied (fase 1 en 2) -en de directe en ruimere omgeving- staat ingekleurd als geel, wat neerkomt op **matig (medium) erosiegevoelige bodems**.



Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

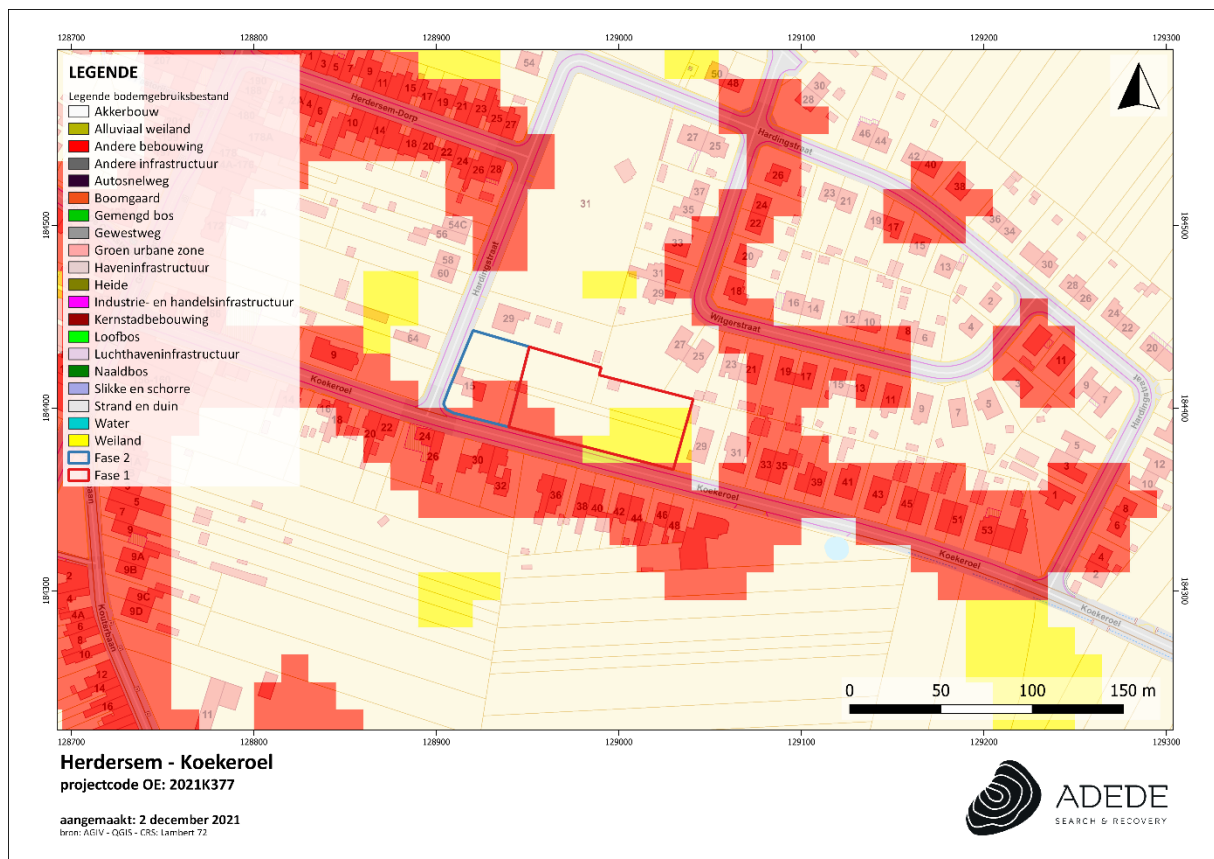
### 3.2.3.4 Landgebruik

Om het landgebruik ter hoogte van het onderzoeksgebied na te gaan werd gebruik gemaakt van het bodemgebruiksbestand, opname 2001. Hierop valt te zien dat fase 1 als volgt gekarteerd staat:

- **Akkerbouw (wit):** Concreet betreft dit op een bodem die gebruikt wordt in rotatiesystemen waarbij jaarlijks gewassen worden geoogst, inclusief braakland.
- **Andere bebouwing (rood):** Het betreft een gebied waarbij het grootste deel bedekt wordt door structuren. Dit kan gaan over gebouwen, wegen en artificiële oppervlakten met groene oppervlakten en open bodem (tussen 30% en 80% is verhard).
- **Weiland (geel):** Dit betreft een bodem bedekt met gras, die niet gelegen is in het overstromingsgebied van een rivier.

Fase 2 staat als volgt gekarteerd:

- **Akkerbouw (wit):** Concreet betreft dit op een bodem die gebruikt wordt in rotatiesystemen waarbij jaarlijks gewassen worden geoogst, inclusief braakland.
- **Andere bebouwing (rood):** Het betreft een gebied waarbij het grootste deel bedekt wordt door structuren. Dit kan gaan over gebouwen, wegen en artificiële oppervlakten met groene oppervlakten en open bodem (tussen 30% en 80% is verhard).



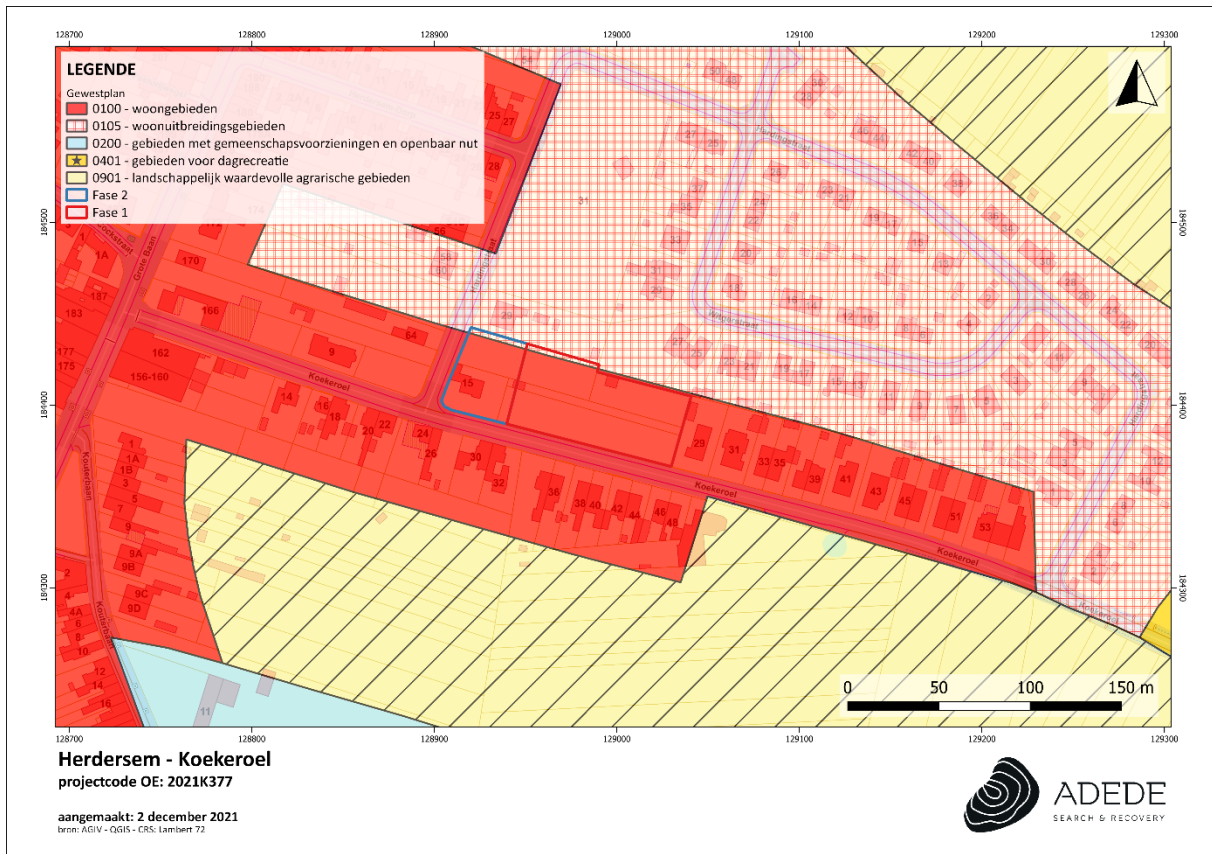
Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

### 3.2.3.5 Gewestplan

Op het gewestplan valt het projectgebied (zowel fase 1 als 2) grotendeels onder **woongebied (rood)**. De woongebieden zijn bestemd voor wonen, alsmede voor handel, dienstverlening, ambacht en kleinbedrijf, voor groene ruimten, voor sociaal-culturele inrichtingen, voor openbare nutsvoorzieningen, voor toeristische voorzieningen en voor agrarische bedrijven. Deze bedrijven,

voorzieningen en inrichtingen mogen echter maar worden toegestaan voor zover ze verenigbaar zijn met de onmiddellijke omgeving.

Een smalle strook in het noorden van zowel fase 1 als 2 valt onder **woonuitbreidingsgebied**.



Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

### 3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

#### 3.3.1 Algemene historische situering

De oudste vermelding van Herdersem dateert uit 868 als Hardigisheim. Het is samengesteld uit Hardingas, de genitief van de Germaanse persoonsnaam Harding en Heem; wat 'woonplaats van Harding' betekent. Dit is ook een etymologische verklaring voor de 'Hardingstraat', gelegen in het westen van het plangebied.

Over menselijke aanwezigheid in Herdersem is tot het einde van de 11<sup>e</sup> eeuw weinig bekend. In de beginperiode (11de tot 14de eeuw) had Herdersem een nauwe verbondenheid met de abdij van Affligem. De abdij had de Monnikhoeve in bezit en gebruikte Herdersem als laadplaats voor zandsteen uit Meldert. Weven, als huisnijverheid, was een andere belangrijke inkomstenbron. De heren van Herdersem werden voor het laatst vermeld in 1264. In de eerste helft van de 14de eeuw werd Herdersem een heerlijkheid in het bezit van Isabella van Vlaanderen. In 1619 kwam de heerlijkheid in bezit van de familie van Valdez, heren van Rotselaar. Een jaar later werd het een baronie.

Het kasteel van de heren van Herdersem, zogenaamd "Ter Bruggen", was gelegen tussen de Hammestraat en de Dender, maar werd in 1667 door de Fransen verwoest. Voordien bewoonden zij het kasteel van Ham, dat waarschijnlijk werd vernield door de Noormannen.

Herdersem was oorspronkelijk een landbouwgemeente tot in de 20<sup>ste</sup> eeuw, maar evolueerde tot woongemeente voor pendelaars. Deze evolutie kenmerkt ook de bebouwing. Enkele boerderijen en een aanzienlijk aantal boerenhuisjes uit de 19de eeuw in een eenvoudige plattelandsstijl bleven bewaard tussen recentere bebouwing langs de Boskant met Pontweg en voornamelijk de Broekstraat, de Kapelommeweg, de Aartstraat en A. De Cockstraat. De Dendervallei (westelijk en noordelijk deel van Herdersem) is vrijwel onbewoond en landschappelijk belangrijk.<sup>4</sup>

Op de gravure van Sanderus (1641) is het kasteel Ter Bruggen' nog te zien voor het verwoest werd door de Fransen (links). De gravure toont het landelijk karakter van Herdersem. Opvallend is dat vooraan een galg te zien is.

---

<sup>4</sup> Christine Swaelens, Kirsten Van Campenhout, Lien Van der Dooren & Piotr Pawelczak, *Archeologienota Alfons De Cockstraat te Herdersem (Gent, 2020)*.  
<https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/13412>



Figuur 11. Herdersem op de gravure van Sanderus (1641).<sup>5</sup>

### 3.3.2 Historisch kaartmateriaal

#### 3.3.2.1 Kaart van Frickx (1712)

De Frickx-kaarten, genoemd naar Eugène-Henri Frickx, zijn gebundeld in een atlas en zijn een verzameling van heterogene, losse kaarten, die allemaal gemeen hebben dat ze handelen over de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). Vanuit een geografisch perspectief is de atlas op te delen in twee compartimenten: een deel met topografische kaarten van de Nederlanden en een tweede bundel met stadsplannen, belegeringen en veldslagen.

Op de kaart van Frickx wordt het projectgebied (fase 1 en 2) afgebeeld tussen Aalst en Moorsele, dit terwijl Herdersem in het noorden van het gebied gelegen is (niet zichtbaar op onderstaande kaart). Op die manier kan geconcludeerd worden dat de projectie op onderstaande kaart foutief is.

<sup>5</sup> <https://sanderusmaps.com/our-catalogue/antique-maps/europe/belgium-cities/old-antique-bird-s-eye-view-of-herdersem-aalst-by-j-blaeu-25551>



(die zo op de kaart van Vandermaelen gekarteerd staat; zie hieronder), die echter in 1907 gesloopt werd. De molen dankt haar naam aan de molenaarsfamilie Buyle.<sup>7</sup> Het projectgebied (zowel fase 1 als 2) wordt doorsneden door een landweg die enigszins de vorm lijkt aan te nemen van de huidige Koekeroel (doch kent het een minder echt verloop dan het huidige tracé). In het westen is ook de voorloper van de Grote Baan te zien. Het projectgebied is verder gelegen in een onbebouwde zone die mogelijk bestond uit landbouwgrond.



Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret

### 3.3.2.3 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

In opdracht van Keizerin Maria-Theresia en Keizer Jozef II werden de Oostenrijkse Nederlanden voor het eerst grootschalig en systematisch topografisch gekarteerd. De 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende tekst om zo de leemtes van de bestaande topografische kaarten op te vullen. Het in kaart brengen gebeurde onder leiding van generaal Joseph-Jean-François Graaf de Ferraris (1726-1814) met als

<sup>7</sup> <https://www.molenechos.org/verdwenen/molen.php?nummer=3665>

resultaat een Kabinetskaart in drie exemplaren. Het exemplaar, bestemd voor de Oostenrijkse gouverneur Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich in het Rijksarchief in Den Haag en het Kriegsarchiv te Wenen. De Ferrarisatlas had tot doel een militaire kaart te zijn, waarbij de details niet de voornaamste zorg waren, maar eerder de algemene aanduiding van hagen, grachten, rivieren en gebouwstructuren.<sup>8</sup> De kaart van Ferraris bevestigt het beeld vastgesteld op de kaart van Villaret. Het dorpscentrum is gelegen in het noordwesten, terwijl de omgeving sterk ruraal is gebleven. De molen Buyle is nog steeds te zien in het westen. Het projectgebied (fase 1 en 2) wordt wederom doorsneden door een landweg (die de vorm lijkt aan te nemen van de Koekeroel). De voorloper van de Grote Baan ligt in het westen. Het projectgebied wordt inderdaad omgeven door landbouwgrond, zijnde akkerland.



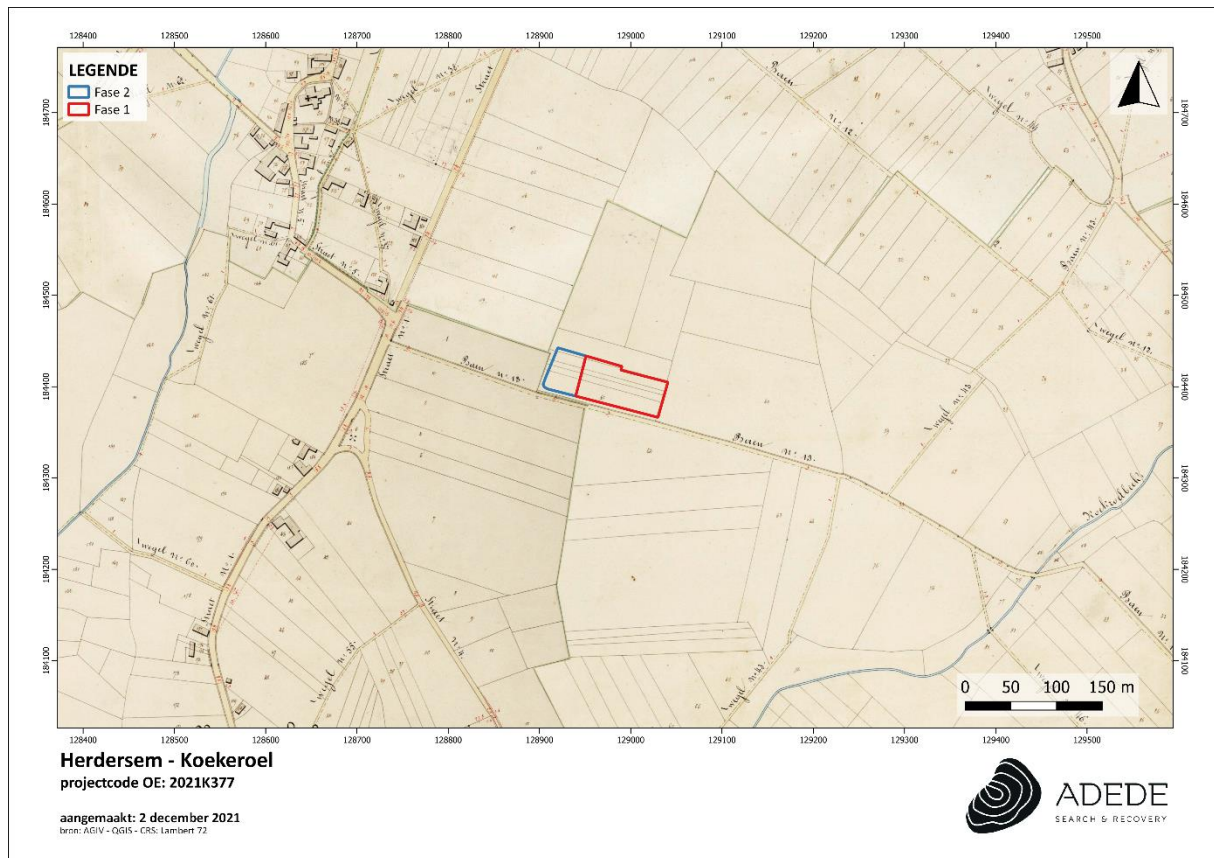
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

<sup>8</sup> [http://www.ngi.be/Common/ferraris\\_nl.pdf](http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf)

### 3.3.2.4 *Atlas der Buurtwegen (1840)*

De Atlassen der Buurtwegen werden opgemaakt in uitvoering de wet van 10 april 1841 met als doel ondubbelzinnig aan te duiden welke kleine wegen een openbaar karakter hadden. Er werd dus een inventarisatie gemaakt van alle "openbare" wegen en "private wegen met openbare erfdiensbaarheid". De atlas maakt een onderscheid in buurtwegen en voetwegen (sentiers). In de periode 1843-1845 werd per toenmalige gemeente een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen. Een atlas is samengesteld uit overzichtsplannen, detailplannen en tabellen. Overzichtsplannen zijn één of meerdere plannen van de betreffende atlasgemeente met aanduiding van de omtrekken van deelgebieden, die genummerd zijn; de nummering van de deelgebieden verwijst naar het nummer van het detailplan; de schaal waarin de overzichtsplannen zijn opgemaakt is meestal 1/10.000. Detailplannen zijn meestal opgemaakt op kaartschaal 1/2.500; in enkele gevallen zijn ze opgemaakt op een andere schaal, bijvoorbeeld in stedelijke centra en buitengebieden). De tabellen die in de atlassen zijn opgenomen bevatten de wegkarakteristieken, het nummer van de buurtweg, de lengte, de oppervlakte ...-, tabellen van de eigenaars van de aangelande percelen, tabellen van grondinname.

Op de Atlas der Buurtwegen is er weinig veranderd betreffende de aard en functie van het terrein (voor zowel fase 1 als 2). Echter wordt het plangebied (fase 1 en 2) nu gekarteerd ten noorden van de weg, deze doorkruist het gebied dus niet. Gezien de duidelijke percelering die vast te stellen is, deed het projectgebied (zowel fase 1 als 2). vermoedelijk nog dienst als landbouwgrond. Of het hier gaat om akker- of weideland, valt op basis van onderstaande kaart niet te achterhalen. Molen Buyle is niet te zien op de Atlas. De Oude Dender is duidelijk herkenbaar in het westen en zuidoosten van het terrein.



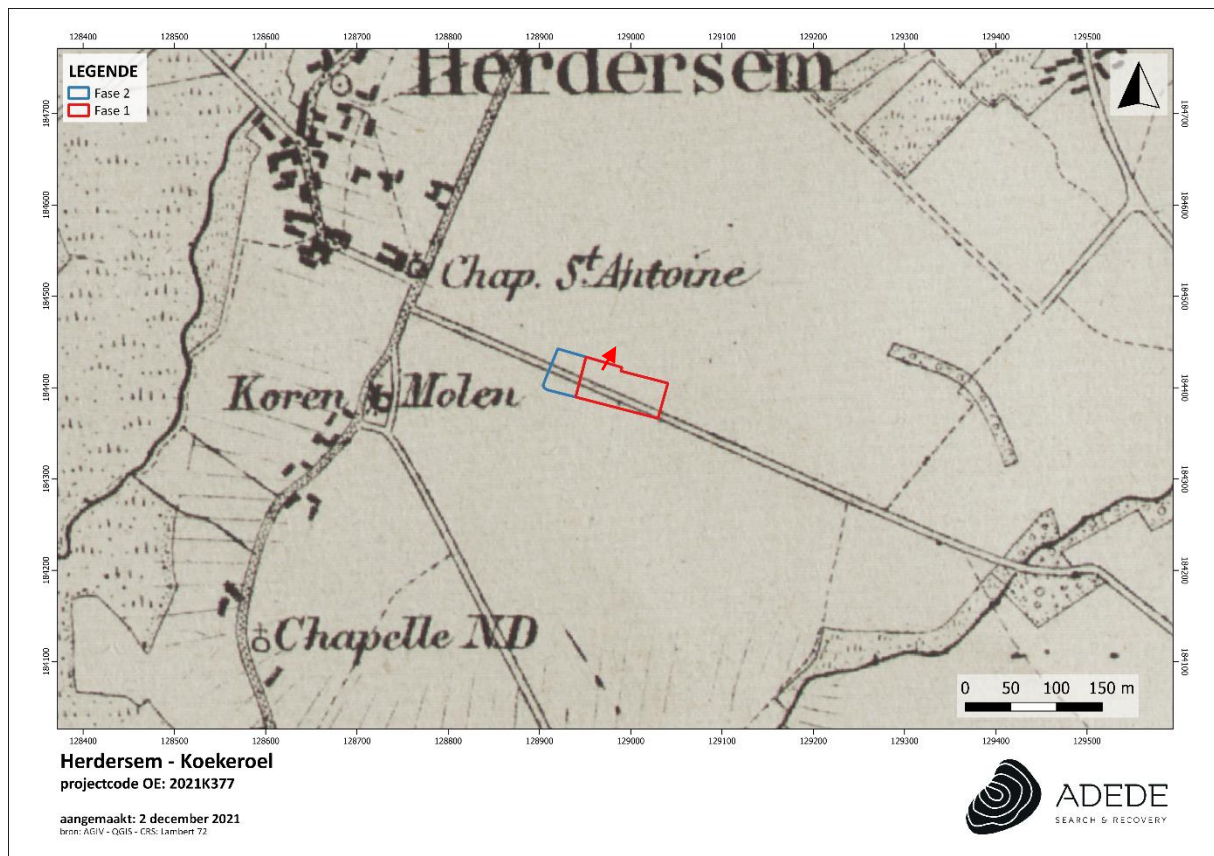
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.

### 3.3.2.5 Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)

Philippe Vandermaelen was een autodidact cartograaf die vanwege zijn eerdere verwezenlijkingen op vlak van cartografie vanaf 1831 nauw samenwerkte met de overheid. Aanvankelijk was zijn opdracht het karteren van de grenzen op basis waarvan de onderhandelingen gevoerd werden tussen België en Holland. Hij maakte van zijn bevoorrechte positie bij de overheid gebruik om de hand te leggen op de handgeschreven plannen van de gemeentelijke kadasters en verwierf ook de bestaande driehoeksmetingen. Hij stuurde zijn topografen uit naar de negen provincies om er de nodige opmetingen te doen en publiceerde twee topografische kaarten van België: de kaart op schaal 1:80.000 in 25 folio's – een meesterwerk van de lithografie – was volledig voltooid in 1853, terwijl de 250 folio's van de kaart op schaal 1:20.000 verschenen tussen 1846 en 1854.

Op de kaart van Vandermaelen is er wederom weinig veranderd betreffende de aard en functie van het plangebied (voor zowel fase 1 als 2). Het is nog steeds in een onbebouwde zone gelegen,

mogelijk nog landbouwgrond, doch valt dit op basis van onderstaande kaart niet met absolute zekerheid te zeggen. Het wordt doorkruist door eerder vernoemde weg (zowel fase 1 als 2). In lijn met de Atlas der Buurtwegen, gaat het hier mogelijk om een foutieve georeferering en hoort het plangebied noordelijker te liggen. Molen Buyle is te zien in het zuidwesten, aangeduid als 'Koren Molen'. Ook staan twee kapelletjes gekarteerd in het noord- en zuidwesten van het terrein (Sint-Antonius en Onze-Lieve-Vrouw).

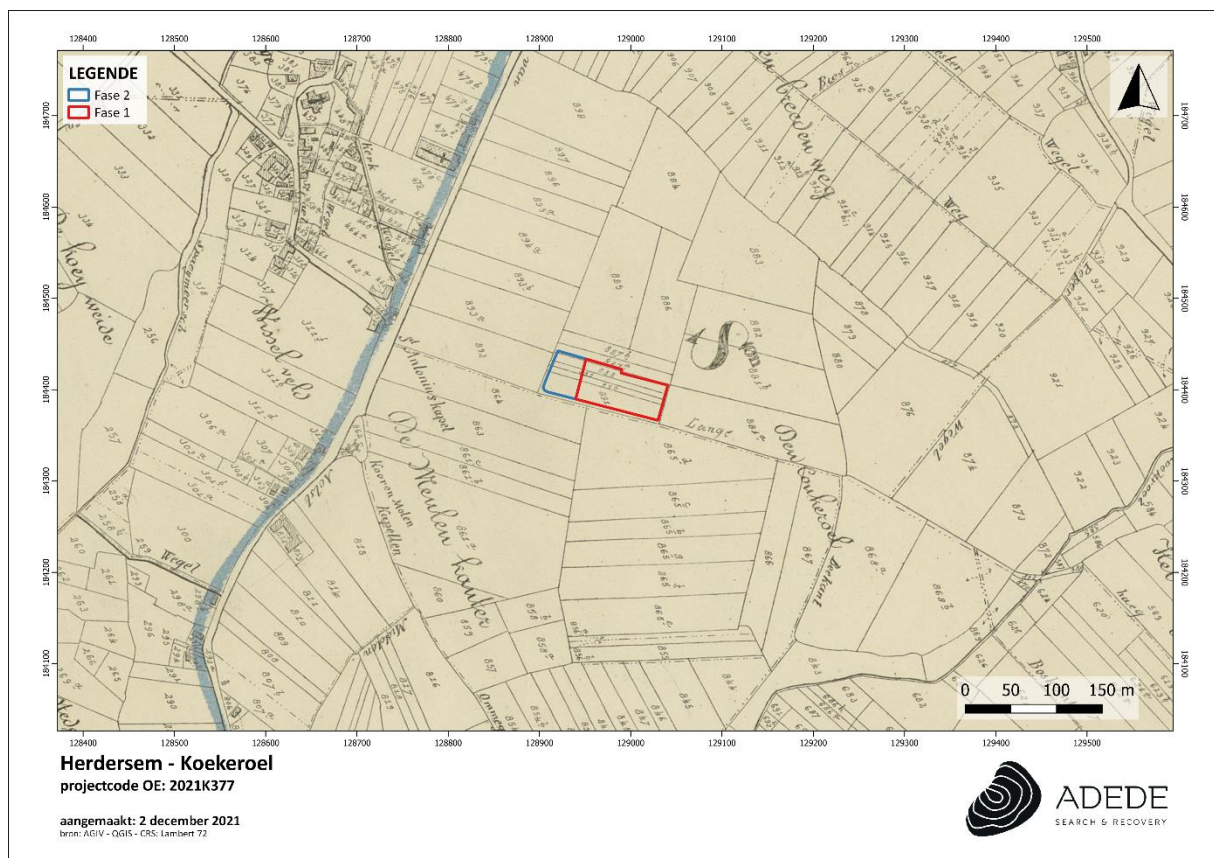


Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

### 3.3.2.6 Kaart van Popp (1842 – 1879)

De Popp-kaarten zijn een verzameling kadasterkaarten die in de 19de eeuw werden uitgegeven door de Brugse drukker-uitgever Philippe Chrétien Popp. Deze kaarten waren in feite een gecommmercialiseerde versie van het toenmalige kadaster van België en bevatten dus veel gegevens over perceelsindeling, maar zonder detailwerking.

Wederom is er weinig veranderd betreffende de aard en functie van het projectgebied (voor zowel fase 1 als 2). Het is gelegen in een onbebouwde zone, ten noorden van eerder vernoemde weg. Deze zone bestaat, gezien de percelering die vast te stellen is, vermoedelijk nog uit landbouwgrond. Of het hier gaat om akker- of weiland, valt op basis van onderstaande kaart niet te achterhalen. Molen Buyle is nog te zien op de kaart, aangeduid als 'Kooren Molen', evenals de kapelletjes en de Oude Dender.



Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.

### 3.3.2.7 Wereldoorlogen

Op de begraafplaats te Herdersem bevindt zich een oorlogsmonument ter ere van de militaire en de burgerlijke slachtoffers van de Eerste en de Tweede Wereldoorlog.<sup>9</sup> Tot in 1944 bleven de bombardementen op het arrondissement Aalst relatief beperkt. Herdersem zou gebombardeerd geweest zijn 'bij vergissing'. Dit veranderde in het jaar 1944. Het arrondissement kreeg te maken met

<sup>9</sup> <https://www.tracesofwar.nl/sights/130322/Oorlogsmonument-Begraafplaats-Herdersem.htm>

een dertigtal bombardementen. Op 17 december 1944 sloeg een V1-bom in te Herdersem, met 71 gewonden en meer dan 1.000 beschadigde woningen tot gevolg.<sup>10</sup>

### 3.3.1 Luchtfoto 1971

De luchtfoto van 1971 toont een fundamenteel verschillend beeld dan vastgesteld op het historisch kaartmateriaal. De omgeving van het projectgebied is immers tot ontwikkeling gekomen door de aanleg van residentiële woningen. In de zuidwestelijke hoek (fase 2) is zo een woning gelegen met tuinzone. Deze lijkt enigszins de vorm aan te nemen van de huidige bebouwing, doch kan niet met absolute zekerheid gezegd worden dat het dezelfde bebouwing betreft door de grofkorreligheid van de foto. In het oosten van de woning lijken zich ook een aantal structuren te bevinden (fase 1 en 2, maar grotendeels op fase 2), dit terwijl het overige deel van het plangebied onbebouwd is gebleven.



Figuur 18. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971.

<sup>10</sup> Commissariaat Generaal voor de Passieve luchtbescherming, *Bommen op België (1940-1945)*, 218-220.

### 3.3.2 Luchtfoto 1979-1990

Op de luchtfoto van 1979-1990 is wederom de woning in de zuidwestelijke hoek te zien (fase 2). Mogelijk is er continuïteit tussen deze bebouwing en de bestaande. Structuren en bomen zijn zichtbaar in het oosten van de woning (fase 1 en 2, maar grotendeels op fase 2). Het overige deel van het plangebied is nog steeds onbebouwd. Opvallend is dat er in de buurt van het plangebied relatief veel bebouwing is bijgekomen. Zo is te zien dat de Witger- en Hardingstraat zijn aangelegd. Dit heeft zo aanleiding gegeven tot het ontstaan van de woonwijken.



Figuur 19. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990.

### 3.3.3 Luchtfoto 2000-2003

De luchtfoto van 2000-2003 toont een status quo met de huidige situatie van het plangebied. De woning in de zuidwestelijke hoek (fase 2) lijkt overeen te komen met de huidige, en ook de achterliggende structuren, de schuur in de moestuinzone (fase 1 en 2) en de stal in de weide (fase 1), zijn herkenbaar. Opnieuw is er bebouwing bijgekomen: net ten noorden van het terrein en aan de straatzijde van de Hardingstraat.



Figuur 20. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2000-2003

### 3.4 Archeologische situering van het projectgebied

#### 3.4.1 Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving

##### ***Archeologienota, Alfons De Cockstraat:***

Er werd besloten dat de omgeving van Herdersem een zekere aantrekkingskracht moet gehad hebben op de mens vanaf de steentijden. Tevens werd beargumenteerd dat de beschikbare informatie gebaseerd is op historische informatie, en dat er sprake is van een archeologisch hiaat ter hoogte van het dorp en de ruimere omgeving. Op basis van de landschappelijke situering werd een relatief hoge verwachting naar voor geschoven voor steentijdsites. Ook werd relatief hoge verwachting vooropgesteld voor bewoningssporen en occupatiesporen daterende vanaf de metaaltijden, maar zeker vanaf de middeleeuwen tot en met de nieuwste tijd.

Ter hoogte van het zorgcentrum uit 1988 werd een volledige verstoring verwacht. Ter hoogte van het voormalige kloostergebouw en dorpspastorie (mogelijk 18e eeuw) werd een complexe stratigrafie verwacht waardoor een proefputten- of proefsleuvenonderzoek aangewezen werd. Voor de resterende zones werd een landschappelijk bodemonderzoek geadviseerd om de bodemopbouw na te gaan.<sup>11</sup>

##### ***Archeologienota, Henri Moensstraat:***

Er werd gesteld dat op het projectgebied archeologische informatie aanwezig kan zijn van de laatste 10.000 jaar daar de sedimenten aan de oppervlakte dateren uit het laat-glaciaal. Door de gunstige landschappelijke situering (droge gronden nabij een wellicht visrijke rivier) moet het projectgebied aantrekkelijk geweest zijn voor vroege bewoning. Ook werd opnieuw het argument geformuleerd dat archeologisch onderzoek in de omgeving beperkt is. Verder onderzoek werd dan ook noodzakelijk geacht, dit door middel van proefsleuven.<sup>12</sup>

##### ***Archeologienota, Baatmeers:***

Er werd wederom geargumenteerd dat archeologisch onderzoek in de directe en wijdere omgeving van het projectgebied vrij beperkt is. De landschappelijke situering van het projectgebied, op een vrij vruchtbaar laagterras, was niet bepaald gunstig of ongunstig te noemen. Omdat het plangebied onbebouwd is gebleven, werd een goede bewaring van het potentiële bodemarchief verwacht. Er

---

<sup>11</sup> Christine Swaelens, Kirsten Van Campenhout, Lien Van der Dooren & Piotr Pawelczak, *Archeologienota Alfons De Cockstraat te Herdersem (Gent, 2020)*.

<sup>12</sup> Bart Cherretté & Arne Verbrugge, *Archeologienota Henri Moensstraat te Herdersem (Erpe-Mere, 2016)*.

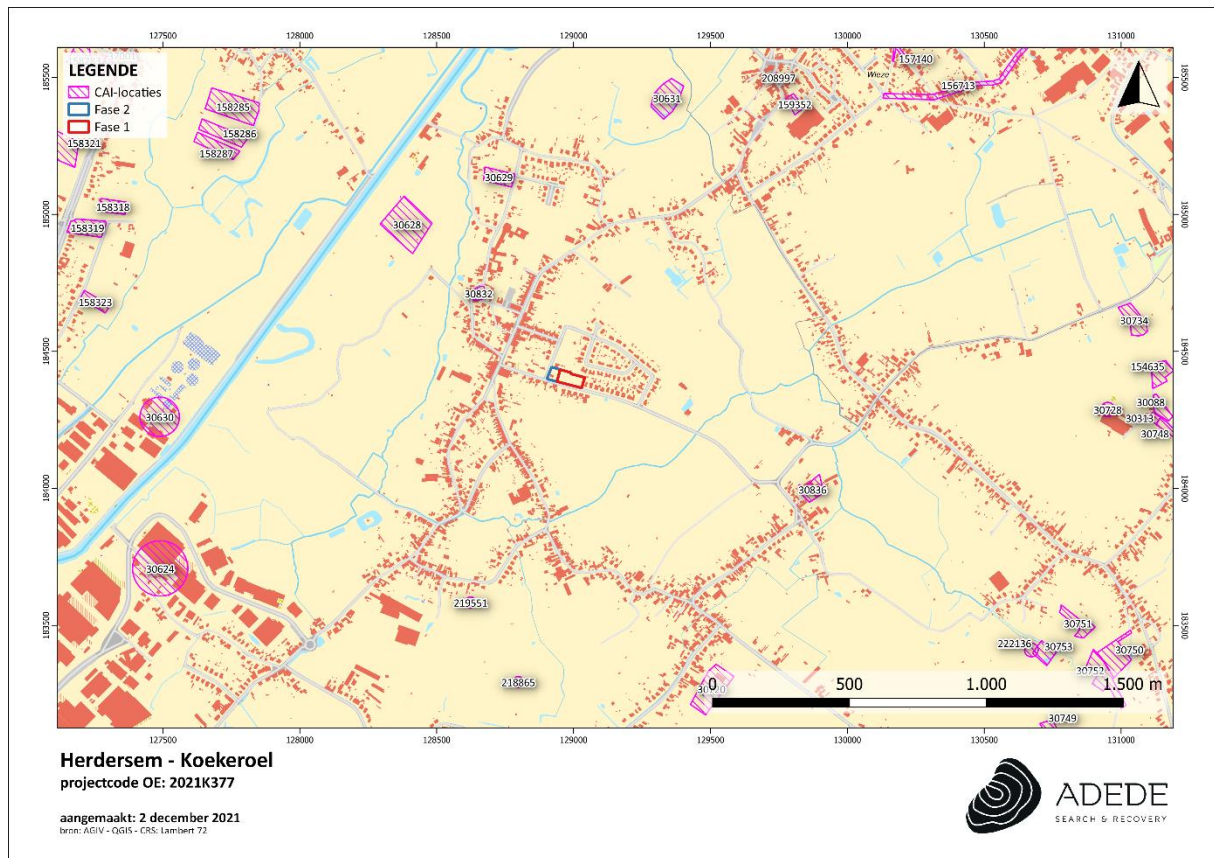
werd gesproken van een ongekend, matig archeologisch potentieel. Omwille van een beperkte bodemingreep, werd verder onderzoek, dit vanuit een kostenbaten-analyse, niet geadviseerd.<sup>13</sup>

### 3.4.2 CAI Indicatoren

CAI-melding	Locatie	Datering	Beschrijving
981643	300m (NW)	Onbekend	Bij verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek te Herdersem-Alfons de Cockstraat 12 (zie archeologienota hierboven) werden drie vuurstenen artefacten aangetroffen. Het betreft drie niet diagnostische stukken die geen verdere datering toelaten.
218071	200m (NW)	Postmiddeleeuwen, 19 <sup>e</sup> eeuw	Het betreft een proefsleuvenonderzoek. Er werden slechts grote uitgravingen uit de 19 <sup>e</sup> eeuw aangetroffen. Er werden ook postmiddeleeuwse greppels (twee) en één kuil ontdekt. De sporen verwijzen mogelijks naar de bouwactiviteiten van de huidige, negentiende-eeuwse parochiekerk van Herdersem. De greppels wijzen op postmiddeleeuwse landindeling en -gebruik.
30832	250m (NW)	Volle middeleeuwen	Het gaat om de oude parochiekerk O.-L.-V.-Hemelvaart. Het is een kruiskerk die voor het eerst werd vermeld in 1119. De kerk werd verwoest in 1602 door beeldenstormers, maar werd nadien heropgebouwd. In 1859-1861 is de oude kerk verlaten en is er een nieuwe opgebouwd in neo-classicistische stijl aan de Grote Baan.
30628	500m (NW)	Volle middeleeuwen	Het betreft hof ter Bruggen (zie algemene historische situering), het kasteel van de heren van Herdersem. het kasteel stond in verbinding met de oude kerk en het toenmalige kerkhof door

<sup>13</sup> Jana Van Nuffel, Raph De Brant & Johan Hoorne, *Archeologienota Baatmeers te Herdersem (Adegem, 2017)*.

			middel van een dreef. Het was met wallen en muren omringd, nu zijn nog sporen van hoekige grachten waarneembaar.
30631	900m (N)	Late middeleeuwen	Het betreft het Muilaertshof, een middeleeuwse site omgeven door een 8-vormige gracht. De grachten zijn nog duidelijk in het landschap zichtbaar.
30629	600m (NW)	Romeinse tijd	Het zou gaan om een landelijke nederzetting.
30836	1000m (ZO)	Volle middeleeuwen	Monnikenhof (zie algemene historische situering), opgericht door de abdij van Affligem. Het hof was omgeven met grachten en de gebouwen vormden een groot vierkant. Dichtbij de hoeve bevond zich het monnikenhofbos. In de 12de eeuw bestond het uit een grote kern, met wellicht een eigen kapel eraan verbonden. Rond 1300 verloor de hoeve veel van zijn aanzien en werd het een gewoon pachthof. Tegen 1781 was het deels afgebroken, deels vervallen, waarna het, in 1808, verkocht werd aan particulieren.
219551	1000m (Z)	Nieuwe tijd	Metaaldetectievondst. Het betreft een loden gewicht, vermoedelijk blokgewicht.
218865	1300m (Z)	Nieuwe tijd	Metaaldetectievondst. Het betreft een krukgewicht.
30720	1400m (ZO)	Middenneolithicum tot late bronstijd	Het gaat om een gepolijste bijl (kleine, symmetrische bijl met spits-ovale doorsnede).



Figuur 21. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.

## 4 Besluit

---

De geplande werken omvatten een verkaveling. **Het plangebied zal verkaveld worden in 8 loten. Er is nog geen definitief plan wat fase twee betreft. Het gaat hier om een voorstel op basis van onderliggend plan, doch is dit niet definitief.**

Elk lot bestaat uit een hoofdgebouw met achterbouw, een voor-, achter- en zijtuinstrook en een zone voor een carport.

Het projectgebied is gelegen op een heuvelrug, omzoomd door de Oude Dender (die uitmondt in de Dender) in het westen en het zuiden. Door deze nabijheid van een waterloop en het feit dat het plangebied in een hogergelegen zone van het landschap gelegen is, is het mogelijk dat het terrein een aantrekkingskracht heeft gehad op de mens in het prehistorisch verleden. Zo bestaat er een hoog archeologisch potentieel voor het projectgebied (voor zowel fase 1 als 2) vanaf de steentijden. De CAI-analyse maakte vnl. gewag van vondsten/sporen voor de perioden vanaf de volle middeleeuwen, doch werden op 300m van het projectgebied ook drie vuurstenen artefacten teruggevonden. Mogelijk is er ook sprake van een Romeinse aanwezigheid, en verder, op 1400m afstand van het gebied, werd een gepolijste bijl uit het midden-neolithicum/bronstijd aangetroffen. Voor de perioden vanaf de middeleeuwen is er tevens een concrete verwachting naar sporen en/of vondsten die te relateren zijn aan landbouwactiviteiten. Door het gebrek aan archeologisch onderzoek in de omgeving van Herdersem, is er absoluut een kennisvermeerderingspotentieel bij verder onderzoek mbt. de vroege geschiedenis van de regio. Bovendien heeft het historisch kaartmateriaal uitgewezen dat het terrein lange tijd onbebouwd is gebleven (voor zowel fase 1 als 2). Het werd stevast gesitueerd in een onbebouwde zone, buiten het dorpscentrum van Herdersem. Ook vandaag blijft de bebouwing/verharding op het plangebied erg beperkt. In de zuidwestelijke hoek is een woning gelegen (fase 2; die mogelijk ook te zien was op de luchtfoto van 1971) met oprit en garagebox, ter hoogte van de moestuinzone liggen dan weer een schuur en serre (zowel fase 1 als 2), en in de weide (fase 1; in het oosten) bevindt zich een stal. Gezien deze beperkte bebouwing/verharding is het goed mogelijk dat het potentiële bodemarchief goed bewaard is gebleven. Het is mogelijk dat deze structuren gezorgd hebben voor plaatselijke bodemverstoringen. Ook heeft het DHM aangetoond dat er vermoedelijk sprake is van een ophoging voor de aanleg van de woning (fase 2). Doch kan dit alles niet via een bureaustudie eenduidig bewezen worden.

Gezien het hoge archeologische potentieel van het terrein en het feit dat de geplande werken een bedreiging vormen voor het potentiële bodemarchief, is ADEDE bv van oordeel dat vervolgonderzoek noodzakelijk is. Om de bodemopbouw na te gaan -eventuele verstoringen en/of ophogingen- en zo het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied nader te bepalen, wordt in eerste instantie een landschappelijk bodemonderzoek geadviseerd. Afhankelijk van de resultaten van dit

bodemonderzoek, kunnen vervolgstappen bepaald worden. De modaliteiten worden verder uiteengezet in het Programma van Maatregelen.

## 5 Bibliografie

---

Cherretté B. & Verbrugge A., 2016, Archeologienota Henri Moensstraat te Herdersem (Oost-Vlaanderen), SOLVA Archeologisch Rapport, Erpe-Mere.

Commissariaat Generaal voor de Passieve luchtbescherming, *Bommen op België (1940-1945)*, 218-220.

Swaelens C., Van Campenhout K., Van der Dooren L. & Pawelczak P., 2020, Archeologienota Alfons De Cockstraat te Herdersem (Oost-Vlaanderen); BAAC Archeologisch Rapport 1464, Gent.

Van Nuffel J., De Brant R. & Hoorne J., Archeologienota Baatmeers te Herdersem (Oost-Vlaanderen), De Logi & Hoorne Archeologisch Rapport 2017G123, Adegem.

### Websites:

<https://www.tracesofwar.nl/sights/130322/Oorlogsmonument-Begraafplaats-Herdersem.htm>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/87316>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/86267>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13412>

<https://bib.kuleuven.be/ub/nieuws/2015/kaart-van-jean-villaret-1745-1748-digitaal-beschikbaar-via-limo>

<https://www.molenechos.org/verdwenen/molen.php?nummer=3665>

[http://www.ngi.be/Common/ferraris\\_nl.pdf](http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf)

<https://sanderusmaps.com/our-catalogue/antique-maps/europe/belgium-cities/old-antique-bird-s-eye-view-of-herdersem-aalst-by-j-blaeu-25551>

## 6 Lijst van figuren

---

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.....	- 15 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail). .....	- 16 -
Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.....	- 17 -
Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.....	- 18 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.....	- 19 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart. ....	- 20 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.....	- 21 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.....	- 22 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand. ....	- 23 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan. ....	- 24 -
Figuur 11. Herdersem op de gravure van Sanderus (1641). ....	- 26 -
Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Frickx.....	- 27 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret .....	- 28 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.....	- 29 -
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.....	- 31 -
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen. ....	- 32 -
Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.....	- 33 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971. ....	- 34 -
Figuur 19. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990. ....	- 35 -
Figuur 20. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2000-2003 .....	- 36 -
Figuur 21. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied. ....	- 40 -